

EXPOZIȚIA UNEI MĂRTURII ETNOGRAFICE: INVITAȚIE LA MUNTELE ATHOS - FOTOGRAFII DE YVES PHELIPPOT

Alexandra GRUIAN

*Bucățița voastră de divinitate e ca oceanul. Rămâne mereu plin.
Și, precum cerul, nu-i ridică decât pe cei ce au aripă.
Bucățița voastră de divinitate e ca soarele;
N-a văzut tunelele de cârțiță și nu caută găurile de șarpe.
Le Prophète, Khalil Gibran*

Situată în provincia Macedonia, în partea de est a peninsulei Halkidiki, peninsula Athos este singurul loc din Grecia dedicat în întregime rugăciunii și venerării lui Dumnezeu. Cele douăzeci de mănăstiri, numeroasele schituri ce adăpostesc mici comunități de monahi și pustnicii ce se ascund în grotele munților sau în adâncul pădurilor, îi îndreptățesc numele de **Hagion Oros, Muntele Sfânt**.

Expoziția vernisată în 18 aprilie 2007 și intitulată *Invitație la Muntele Athos – Fotografii de Yves Phelippot* este cea de-a șasea prezență expozițională a fotografiilor francezi în sălile Muzeului de Etnografie Universală „Franz Binder” din Sibiu. Aceasta prezintă o fărâmbă din Muntele Sfânt, așa cum a fost el văzut de artistul Yves Phelippot, membru al „Cercului de Acțiune Culturală și Europeană din Bordeaux”, Franța, și propune o călătorie dinspre profan spre sacru, o călătorie ce începe, inevitabil, pe marea care se află „între Dumnezeu și noi”¹. „Cercul de Acțiune Culturală și Europeană din Bordeaux”, condus de domnul Marc Chesnel, a fost înființată în anul 1956 având ca scop popularizarea culturii din sud-vestul Franței, dar și prezentarea altor culturi europene membrilor săi.

Colaborarea dintre muzeul sibian și asociația franceză a început în 1999, când se organizează prima manifestare, *Fotografia Numerică* – expoziție a artistului Max Roy – prezentată în cadrul Zilei Mondiale a Francofoniei². A fost urmată de o incursiune, prin intermediul fotografiei lui François Ducasse, în *Ville din Bordeaux*³. Un an mai târziu, în perioada octombrie-noiembrie 2002, publicul sibian putea admira *Portretul*, o întâlnire între fotografia franceză și cea română. Unsprezece artiști au prezentat viziunea lor asupra chipului uman și felul în care acesta reflectă trăirile interioare ale omului modern. *Patrimoniul construit – patrimoniul viu*⁴ propune o privire în oglindă a monumentelor românești și franceze prezentând, în fotografii, castelele Franței și fortărețele, bisericile fortificate și clădirile istorice ale Sibiului. François Ducasse a revenit în Muzeul „Franz Binder” doi ani mai târziu cu expoziția *Căile Arenei*⁵, fotografii ce ne-au introdus în lumea fascinantă a toreadorilor și a luptelor din arena spaniolă.

¹ Aelred de Rievaulx, apud Jean Chevalier / Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, Editura Artemis, 1995, p. 270.

² Aprilie-mai 1999, responsabil de expoziție, Maria Bozan.

³ Noiembrie-decembrie 2001, responsabil de expoziție, Maria Bozan.

⁴ Octombrie-decembrie 2003, responsabil de expoziție, Maria Bozan.

⁵ Octombrie-decembrie 2005, responsabil de expoziție, Maria Bozan.

În anul 2007, colaborarea dintre Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder” și „Cercul de Acțiune Culturală și Europeană” a fost continuată, realizându-se două manifestări care au adus în prim-plan Muntele Athos și Carnavalul de la Veneția.

Expoziția *Invitație la Muntele Athos* cuprinde fotografiile ale artistului Yves Phelippot. Născut în 1946 în La Rochelle, Franța, profesor de geografie, pasionat de muzica barocă și contemporană, acesta practică fotografia color de 34 de ani. Alături de **le Groupe** – supranumiți „*Cei 15 din Poitou*” – s-a dezvoltat profesional, participând între anii 1976-1980 la diferite expoziții de grup în Poitiers și la stagii de pregătire susținute de artiști consacrați. Este membru în numeroase asociații și galerii ale artiștilor fotografi din Franța: **Photolanges**, **Vrais Reves** (Lyon), **Collectif de Réflexion sur l'Image** (La Rochelle, Luçon, Nantes, Paris), **Confluence** (Nantes) și animator al atelierului fotografic **Carré Amelot**, care pregătește debutul tinerilor artiști în **Galerie d'Essai** din La Rochelle.

Muntele Athos este cea mai veche Republica Monastică ce s-a păstrat până azi, având centrul administrativ la Karyes. Potrivit Constituției Muntelui Sfânt, ratificată de statul Grec, Muntele Athos este o entitate autonomă a statului elen, fiind subordonată din punct de vedere spiritual Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. „Sfânta Comunitate” (*Hiera Koenotes* în greacă) constituie guvernul Muntelui. Are douăzeci de membri, reprezentanți ai fiecărei mănăstiri, aleși pentru o perioadă de un an. Autoritatea executivă este exercitată de „Sfânta Comisie a Comunității” (*Hiera Epistasia* în greacă) aleasă, în fiecare an, pe întâi iunie.

La Muntele Athos există douăzeci de mănăstiri, pe lângă acestea se adaugă alte comunități mai mici numite *sketae* ce aparțin administrativ și monastic de unul dintre lăcașurile de cult importante. Mulți călugări trăiesc în *kellia*, *kalyves*, *kathismata* sau *hesychasteria*, așezăminte cu un număr foarte mic de monahi ce duc o viață austeră.

Numele Athos este menționat pentru prima dată în istorie în legătură cu campania perșilor (493 î. Ch) împotriva grecilor, sub comanda lui Mardonius. Dar secolul care marchează creștinarea completă a peninsulei este cel de-al IV-lea, după Christos. Începutul vieții monahale athonite coincide cu venirea la Athos a două mari personalități: Petru de la Athos a cărui sosire poate fi plasată spre sfârșitul secolului al VIII-lea și Euthomios cel Nou, care ajunge la Athos în jurul anului 843. Este unanim acceptat însă că fondatorul vieții monastice organizate este Athanasios Athonitul care, în 963, a fondat „cenobia” de la „marea mănăstire Lavra”. Reputația lui Athanasios Athonitul atrage un mare număr de călugări veniți să ducă o viață ascetică aproape de ghidul lor spiritual.⁶

Pe de altă parte, Athos este numele unul titan trac. Potrivit mitologiei, în timpul conflictului între Zei și Titani, Athos ar fi aruncat un bolovan spre Poseidon, dar piatra i-a alunecat și a căzut în mare dând naștere Muntelui ce-i poartă numele. O versiune a mitului spune că Poseidon a aruncat stânca spre Athos; aceasta l-a strivit și l-a îngropat sub greutatea sa.

O altă legendă legată de Muntele Sfânt vorbește despre drumul spre Cipru al Fecioarei Maria și al Sfântului Ioan. Surprinși de o furtună pe mare, au fost nevoiți să se refugieze în portul unde se află acum Sfânta Mănăstire Iviron. Maria a fost atât de impresionată de frumusețea locului încât l-a rugat pe Dumnezeu să-i ofere ei muntele; vocea Domnului s-a auzit: „Fie ca acest loc să fie al tău, grădina și Paradisul tău, dar și un loc pentru cei ce caută salvarea”⁷. Deși Muntele Sfânt este numit și „Grădina

⁶ <http://www.pigizois.gr/france>

⁷ <http://www.inathos.gr/athos/en>

Fecioarei Maria”, prezența femeilor în acest loc este interzisă. Ele nu au voie nici măcar să survoleze peninsula sau să se apropie de țarm. Acest lucru nu face decât să ne oblige, într-un fel, să interiorizăm și să esențializăm și mai mult spațiul transferându-l din lumea materială în cea spirituală. Muntele Athos nu se vizitează, ci se trăiește! E un loc pe care îl putem ascunde în ființa noastră, îl putem crea și recrea după propriile noastre norme fără a face apel la materialitatea mănăstirilor. Fotografia etnografică e singura care ne poate da o imagine a ceea ce înseamnă, în planul materialității, mănăstirile athonite.

Împătimit al „ochiului magic” ce captează realitatea și o redă pe hârtia argintată, Yves Phelippot a reușit să surprindă farmecul pe care îl degajă acest colț de Paradis dedicat introspecției și rugăciunii, dar rezervat în exclusivitate bărbaților. Expoziția, prezentată în lunile aprilie – mai 2007, cuprinde 34 de fotografii (30/45 cm), pe hârtie „Kodak Gold”, realizate în 1997, an în care Thessalonica era Capitală Culturală Europeană și în care lăcașurile de cult de la Muntele Athos erau restaurate pentru a privi și a fi privite cu alți ochi ! Artistul ne recrează această lume ermetică și misterioasă pe care puțin o vor putea descifra, o vor vedea cu adevărat, chiar dacă vizitează Muntele Sfânt.

Yves Phelippot face din imagine o mărturie a trecerii sale prin acele locuri, dar, având în vedere dificultatea cu care se obțin permisele pentru vizitarea și mai ales pentru fotografierea mănăstirilor athonite, lucrările sale sunt mărturii ale unei lumi ce nu e accesibilă tuturor. Fotograful francez a vizitat un Munte Athos în plin proces de înnoire, de purificare. Aparatul de fotografiat a surprins icoanele nerestaurate, precum cele de la Schitul Hagios Andreou⁸, icoane ce nu și-au revelat încă frumusețea. Dar acestea stau alături de imagini înnoite ale sfinților ce proiectează umbre pe pereții schitului. Fotografia lui Yves Phelippot nu încearcă să interpreteze lumea receptată, artistul este doar un martor al transformărilor din peninsulă. El ne oferă o imagine a ceea ce a văzut, ne prezintă un colț de lume. Ne îndrumă doar prin mănăstirile athonite, ne arată locurile care l-au impresionat și icoanele care l-au marcat. Lucrările sale sunt mărturii etnografice ale unor transfigurări.

De îndată ce pătrundem în expoziție devenim părtași la călătoria inițiată a unui occidental în spațiul închis și încărcat de canoane al mănăstirilor de la Muntele Athos. Pe feribotul ce străbate distanța dintre continent și Daphne, portul oficial al peninsulei, sunt immortalizate câteva portrete. Călugări și călători sunt surprinși deopotrivă de aparatul de fotografiat. Obosiți sau meditativi, figurile lor expresive te poartă într-un voiaj spre înlăuntrul ființei. Imaginea mării revine mereu ca un laitmotiv al călătoriei; marea în care se oglindește imaginea unui monah, sau pe care o scrutează un călugăr a cărui barbă albă pare a face parte din întinderea de ape. Cu cât ne apropiem de țarm, muntele devine stăpânul incontestabil. Susținând mănăstirile săpate în stânca-i sau clădite din piatra ce i-a fost furată, Athosul ne întâmpină cu cărările șerpuite care duc spre locurile de rugăciune, ce au devenit parte integrantă a peisajului.

Mai aruncăm o privire spre mare, urmărind, alături de un monah, suspendat parcă deasupra unei ape neobișnuit de albastre, peștii, simboluri vii ale creștinătății. Prima care ne atrage atenția este mănăstirea Dyonisos. Fondată în secolul al XIV-lea de către Sfântul Dionysios din Korseos, poartă hramul Sfântului Ioan Botezătorul⁹. Impresionantă prin mărimea ei, mănăstirea crește parcă din stâncă. Văzută de pe mare pare o citadelă de necucerit, închisă înspre ea însăși.

Piatra ia în stăpânire imaginea fotografică. În curtea interioară a Mănăstirii Stavronikita privirea ne e atrasă de pereții roșiatici, ferestrele cu arcade și turnurile ce

⁸ Fondat în secolul al XIX-lea.

⁹ <http://www.macedonian-heritage.gr/Athos>

tind spre cer. Fondată în secolul al X-lea de către Nikiforos Stavronikitas, locașul are hramul Sfântului Nicolae; e o fortăreață aflată la 50 de metri deasupra mării¹⁰. Nu ne îndepărtăm de *katholikon* (biserica centrală a mănăstirilor athonite), dar de această dată ne aflăm în curtea interioară a mănăstirii Koutloumousiou¹¹. Construită în 1540 respectă structura celorlalte biserici din mănăstirile athonite: un dreptunghi cu dom, înconjurat de abside. Cărămida roșie și piatra alternează creând brâuri de jur împrejurul clădirilor. Urcăm serpentinele ce ne conduc spre Mănăstirea Simonos Petra¹², în timp ce micul ei port rămâne pe țărm, pentru a coborî la intrarea în Schitului Profeti Eliou¹³, în fața bisericii sale centrale, în alb și roșu, sau în curtea interioară unde, pentru împlinirea lucrurilor lumești, hainele călugărilor stau sub bătaia soarelui. Artistul suprapune imagini din interiorul și exteriorul lăcașului de cult și evidențiază detaliile arhitecturale ale bisericii îndreptând atenția vizitatorului spre vitraliile prin care se ghicesc copacii din grădina mănăstirii. Un coridor pictat în întregime, pe o parte, cu icoane și cu vitralii colorate, pe cealaltă parte, ne poartă spre interiorul bisericii din mănăstirea Ivron.

Imaginea vârfului Athos, pe culmile căruia se spune că se afla cândva un templu păgân, ne urmărește pe tot parcursul expoziției, dublat uneori de cupola unui biserici (Schitul Hagios Andreou¹⁴). Vegetalul se împletește cu piatra clădită de om pentru a defini „Grădina Fecioarei Maria”.

Yves Phelippot a vizitat Muntele Athos în 1997, an în care Thessalonice era Capitală Culturală Europeană. O parte din fondurile atrase de acest statut au fost direcționate spre Muntele Sfânt. Mănăstirile și schiturile lui aveau nevoie de reparații majore, multe dintre icoane aflându-se într-o stare avansată de degradare. Echipe internaționale de restauratori au readus la viață operele de artă „prizoniere” în peninsulă. Aceste aspecte au fost surprinse de aparatul de fotografiat. Icoane nerestaurate precum cele de la Schitul Hagios Andreou, sau în curs de restaurare, stau alături de imagini revigorate ale sfinților. Vizitatorul are astfel posibilitatea de a vedea vechea și noua față a picturilor sacre athonite. Suprapunerile de cadre fotografice creează imagini interesante, iar icoanele fotografiate prin filtrul colorat al vitraliilor par recuperate dintr-un alt plan, din imaterial.

Pentru a defini mai bine spațiul, expoziția a fost „pigmentată” cu obiecte de cult din vasta colecție a Complexului Național Muzeal „ASTRA”: cruce pictată, pocal, sfeșnic, două pomelnice, unul dintre ele datat 1828, cutie pictată, datată 1714. S-a definit astfel un răstimp de taină, locul de expunere a permis acest lucru fiind alcătuit din două săli de expoziție, una dintre ele constituindu-se într-un spațiu intim, de meditație - o capelă.

Pornim în Muntele Athos dinspre exterior, de la o imagine generală, panoramică, și ne îndreptăm spre interior, spre particular și detaliu, de la aparență spre esență, încercând să surprindem bogăția acestui spațiu al pietrei și al apei. În imaginea povârnișurilor muntelui se ghicesc *hesychasteria*, sihăstriile săpate în stâncă, unde pustnicii își împlinesc rugile. Spațiul trebuie esențializat, înțeles în toată bogăția și frumusețea lui.

Pentru ca activitatea fotografului să fie cunoscută publicului vizitator, în expoziție a fost inserată o prezentare bilingvă a acestuia, precum și un articol, aparținând domnului Yves Phelippot, în care este prezentat Muntele Athos. Textele de expoziție

¹⁰ <http://www.macedonian-heritage.gr/Athos>

¹¹ Fondată în secolul al XIV-lea.

¹² Fondată la începutul secolului al XIV-lea.

¹³ Fondată în secolul al XIII-lea.

¹⁴ Fondat în secolul al XIX-lea.

propuse de organizatori sunt fragmente din **Le Prophète**, de Khalil Gibran, Editura Dervy, Paris, 2003.

Cel de al doilea eveniment organizat în acest an de Muzeul „Franz Binder” împreună cu „Cercul de Acțiune Culturală și Europeană” din Bordeaux a fost conferința de presă cu tema „Veneția” susținută de Yves Phelippot în data de 19 aprilie 2007, în Sala de Conferințe a „Casei Artelor” (clădire ce aparține Complexului Național Muzeal „ASTRA”). Îndrăgostit de Veneția, artistul ne-a împărtășit bucuria de a fi parte activă în celebrul său carnaval. În cadrul conferinței fotograficul a prezentat cartea intitulată *Veneția*, însoțită de un CD realizat în colaborare cu compozitorul Régis Mayoux, informaticianul David Aladenise și poetul François Garros¹⁵. Sub semnul „*Venise – la cité intime*”, Yves Phelippot a prezentat un oraș ancorat în sunet și culoare, ce privește spre trecut, dar și spre viitor, clădirile vechi fiind dublate de clădiri moderne. Veneția devine, în timpul carnavalului său, „un punct de convergență al creativității Europei”, după cum afirmă fotograficul.

Astfel Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder” din Sibiu, a prezentat câteva crâmpoie din Muntele Athos și din carnavalul venețian, văzute prin ochiul camerei de fotografiat ce avea în spatele ei, un francez !

Bibliografie:

1. *** *Treasures of Mont Athos*, Thessaloniki, 1997, p. XVI
 2. <http://www.inathos.gr/athos/en>
 3. <http://www.pigizois.gr/france>
 4. <http://www.macedonian-heritage.gr/Athos>
 5. <http://poseidon.csd.auth.gr/athos/>
 6. Jean Chevalier/Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, Editura Artemis, 1995, p.270.
- Notă:
S-au consultat următoarele dosare din Arhiva Științifică a C.N.M. „ASTRA”: Maria Bozan, *Expoziția Fotografia Numerică*, dosar nr. D I 157; *Expoziția Ville din Bordeaux*, dosar nr. D I 200; *Expoziția Portretul*, dosar nr. D I 214; *Expoziția Patrimoniul construit – patrimoniul viu*, dosar nr. D I 234.

L'EXPOSITION D'UN TEMOIGNAGE ETHNOGRAPHIQUE. INVITATION AU MONT ATHOS. PHOTOS DE YVES PHELIPPOT

L'année 2007 a marqué une autre belle collaboration entre le «Cercle d'Action Culturelle et Européenne de Bordeaux» et le Musée «Franz Binder» de Sibiu, par l'exposition «Invitation au Mont Athos» ; un regard par le camera de Yves Phelippot sur le Mont Saint.

Né le 18 novembre 1946 à La Rochelle, maîtrise de géographie, passionné de musique contemporaine et de musique baroque, Yves Phelippot pratique la photographie couleur depuis 37 ans. Son but est de réaliser une synthèse créative entre la musique et la photographie, associée à un regard critique sur les Médias. Il a fait cela dans son livre *Venise – la cité intime*, présenté à Sibiu, dans une conférence-démonstration, le 19 avril 2007.

L'exposition «Invitation au Mont Athos» a réuni 34 photos (30/45 cm), réalisées en 1997. L'artiste nous présente le Mont Saint en plein proces de restauration, avec ses plus belle monastères (Dyonisos, Stavronikita, Hagios Andreou, Koutloumousiou, Simonos Petra, Profeti Eliou), dans un voyage de l'extérieur à l'intérieur, de profane vers le sacre. Le monde fermé de Mont Athos s'ouvre devant notre yeux avec toutes ses légendes et ses beautés, parmi ce voyage fantastique.

¹⁵ Ediție Alain Thomas, La Rochelle (2001-2003)